

Verslag van de workshop “curriculumontwikkeling”

1 Personalialia

De heer **Hugo Verhenne** is de voorzitter van deze workshop. Hij zetelt namens de ouderenraad in de raad levenslang en levensbreed leren van de Vlor. Hij is namens de raad levenslang en levensbreed leren ook lid van de commissie internationaal onderwijs- en vormingsbeleid.

Tijdens zijn beroepsloopbaan was hij directeur van het VTI Kortrijk, Harelbeke en Gullegem. Hij heeft van hieruit een sterke voeling met de onderwijswereld.

De heer **Roger Standaert** is de discussiant voor deze workshop. Hij is directeur van de entiteit curriculum binnen het agentschap voor kwaliteit in onderwijs van het Vlaamse onderwijsministerie. Hij is ook professor aan de universiteit Gent. Hij volgt dan ook al jaren de ontwikkelingen inzake curriculumontwikkeling op de voet. Hij is een bevoorrechte getuige om het te hebben over de invloed van Europa op het curriculum en op de Vlaamse eindtermen.

De heer Standaert beklemtoont dat deze conferentie net op het juiste moment komt. We staan aan de vooravond van het Belgische voorzitterschap van de EU. Tegelijk wordt een kritische evaluatie gemaakt van het Lissabonproces en de daarbij horende onderwijsdoelstellingen. De EU werkt in deze context aan een nieuwe plan Europe 2020 en eruit voortvloeiende onderwijsdoelen education and training 2020.

2 Situering van de discussie

De voorzitter geeft een kort overzicht van de ontwikkelingen op het vlak van curriculumontwikkeling van 2000 tot 2010.

Een kader voor Europese sleutelcompetenties¹ (18 december 2006)

De voornaamste doelstellingen van dit referentiekader zijn

- De sleutelcompetenties vast te stellen en te omschrijven
- De lidstaten te helpen bij hun inspanningen om ervoor te zorgen dat jongeren aan het einde van het initieel onderwijs/opleiding hun sleutelcompetenties op een zodanig peil hebben gebracht dat zij toegerust zijn voor verder leren, het werkzame leven en het leven als volwassene (...)

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:NL:PDF>

Competenties worden gedefinieerd als een combinatie van kennis, vaardigheden en attitudes die in een bepaalde context adequaat zijn. Sleutelcompetenties zijn de competenties die elk individu nodig heeft voor zijn zelfontplooiing en ontwikkeling, actief burgerschap, sociale integratie en werk.

Het Europees referentiekader kent acht sleutelcompetenties:

- Communicatie in de moedertaal
- Communicatie in vreemde talen
- Wiskundige competentie en basiscompetentie op het gebied van exacte wetenschappen en technologie
- Digitale competenties
- Leercompetenties
- Sociale en civiele competenties
- Ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap
- Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Een beleid voor meertaligheid² (21 november 2008)

De Raad verzoekt de lidstaten en de Commissie

- meertaligheid te bevorderen ter versterking van de sociale samenhang, de interculturele dialoog en het Europese bouwwerk
- het leren van talen gedurende het gehele leven te bevorderen
- meertaligheid meer te propageren als troef voor het concurrentievermogen van de Europese economie en voor de mobiliteit en de inzetbaarheid van personen
- taaldiversiteit en de interculturele dialoog te bevorderen door vertalingen meer te ondersteunen, teneinde de verspreiding van het geschreven woord en van ideeën en kennis in Europa en in de wereld aan te moedigen
- de talen van de Europese Unie in de wereld te promoten

EQF/ECVET en het gebruik van leerresultaten

Het EQF, Nationale Kwalificatieraamwerken en ECVET hebben leerresultaten op de agenda gezet, Europees en nationaal. Men spreekt hier van een paradigma-wisseling waardoor de klemtoon wordt verlegd van inputgestuurd onderwijs naar outputgericht onderwijs. Deze omslag kan eventueel ingrijpende gevolgen hebben voor curriculumontwikkeling in Vlaanderen. We stellen echter vast dat de term 'leerresultaten' helemaal niet eenduidig is.

Wat kunnen we verwachten ?

- De impulsen voor het taalonderwijs worden zeker verder gezet maar met specifieke klemtonen naar het beroepsgericht onderwijs, naar volwassenen en naar migranten;

² www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/educ/104230.pdf

- Versterken van de samenwerking op het vlak van het verwerven van basisvaardigheden op het gebied van lezen, wiskunde en wetenschappen. Men wil zowel het leesonderwijs als het onderwijs in wiskunde en wetenschappen verder versterken.
- Samenwerking rond transversale competenties (vakoverschrijdend werken).
- Er wordt een nieuwe benchmark ontwikkeld voor meertaligheid.

De centrale vraag die we in de workshop stellen is deze naar de realisaties en naar nieuwe ontwikkelingen in het EU onderwijsbeleid. Er zijn zaken gerealiseerd; er blijven andere essentiële dingen onderbelicht. Het is de bedoeling om in deze workshop een kritische reflectie te ondernemen over dit beleid. Een andere centrale vraag is zeker welke zaken best vanuit de EU worden aangepakt en welke best op het Vlaamse niveau geregeld worden. Een Afrikaans spreekwoord zegt immers : je hoeft de rivier niet over te steken om water te halen.

3 Stellingen en discussie

3.1 Stelling 1

Insteek van de discussiant

Europa moet zich toeleggen op het ontwikkelen van meta-systemen, die de communicatie en de transparantie betreffende de onderwijssystemen bevordert. Dat betekent dat Europa zich moet onthouden van meer gedetailleerde regelgeving op het gebied van onderwijs. Precies het pedagogische en culturele deel van een samenleving is het meest weerstandig tegenover globalisering en Europeanisering. Op het gebied van onderwijs en cultuur willen de landen eigenheid en een vorm van culturele 'nestwarmte'. De restricties in het verdrag van Maastricht qua onderwijs, gelden nog.

Voorbeelden van metasystemen:

- Common European Framework for Languages,
- European Qualification Framework voor het beroepsgegericht onderwijs
- Europass
- ISCED
- De acht sleutelcompetenties.

In alle ontwikkelingen met betrekking tot globalisering blijkt dat het pedagogische en culturele erfgoed het meest weerbarstig zijn ten opzichte van globalisering. Mensen vinden in dat erfgoed een eigen identiteit en warmte. Ze willen die waarden ook graag doorgeven aan hun kinderen. De EU moet met deze realiteit rekening houden bij het uittekenen van haar beleid. De EU levert uitstekend werk als ze metainstrumenten en metakaders ontwikkelt en afspreekt. Deze metakaders garanderen een onderlinge verstaanbaarheid en afstemming.

Goede kaders zijn bijv.

- het talenreferentiekader,
- de European qualification framework voor het beroepsgerichte onderwijs. Het is belangrijk dit te beperken tot het beroepsgerichte onderwijs omdat EQF hier bijdraagt

tot mobiliteit op de arbeidsmarkt. Dit is ook te vatten in duidelijke en objectiveerbare criteria en stadia. Dit is echter niet het geval voor algemene vorming. De algemene vorming willen inschalen is niet zinvol.

- Europass en alle bijhorende instrumenten die garanderen dat over heel Europa eenzelfde taal wordt gehanteerd om competenties te beschrijven met het oog op mobiliteit
- ISCED dat een instrument is van de Unesco (niet de EU) maar ook een gemeenschappelijk referentiekader biedt om onderwijssystemen te beschrijven
- De sleutelcompetenties zouden in dit rijtje passen maar dan moeten ze gezien worden als een algemene formulering van wat essentieel is in een algemene vorming van de EU burgers.

3.2 Stelling 2

Insteek van de discussiant

Het begrip leeruitkomsten leent zich goed voor beroepsgerichte kwalificaties. Het is ontoereikend voor algemene vorming en procesdoelstellingen. Leeruitkomsten onderstellen dat het resultaat van een leerproces ondubbelzinnig waarneembaar en zelfs meetbaar is. Algemene vorming bevat evenwel een groot aantal procesdoelstellingen en doelstellingen op termijn, waarvoor het eindresultaat open en niet volledig is. Men werkt aan die doelstellingen, maar het eindpunt daarvan is niet of uiterst moeilijk vast te leggen. Dat geldt voor attitudes, maar ook voor overkoepelende vaardigheden. Leerlingen moeten met die doelstellingen kennis maken en er ook in oefenen, maar het resultaat zal verschillen en zal ook slechts na zeer lange levenstijd echt kunnen blijken.

Leeruitkomsten zijn een hanteerbaar begrip voor objectieve en meetbare opleidingsprocessen. Deze zijn dan ook het gemakkelijkst te omschrijven in relatie met beroepscompetenties. Maar onderwijs doet meer dan dat en het zou niet goed zijn onderwijs te verengen tot enkel didactische processen die leiden tot meetbare leerresultaten. Onderwijs werkt aan attitudes, aan waarden en aan een brede persoonsvorming. Dit is niet in gradaties en in een strakke tijdslijn te omschrijven. In de Vlaamse context is dit onder meer vertaald in vakoverschrijdende eindtermen en in de attitudes die vervat zitten in de vakgebonden eindtermen. Hiervoor geldt –terecht- een inspanningsverplichting.

Daarnaast is er in onderwijs ook een pedagogische en didactische know how die niet altijd te structureren is op grond van leerresultaten.

- Competenties zijn omschrijvingen van kennis, vaardigheden en attitudes in één geïntegreerd geheel. In onderwijsprocessen waar de eindtermen een minimumkader voor bieden, is het soms wenselijk om kennis, vaardigheden en attitudes afzonderlijk te benoemen en ook aan leerlingen aan te bieden. Er is niets mis met het geven van theoretisch referentiekader aan leerlingen.
- In didactische processen moeten ook deelaspecten aan de orde komen. Er moeten vaardigheden worden inge oefend.

3.3 Stelling 3

Insteek van de discussiant

Het begrip leeruitkomsten als uniforme maatstaf voor een curriculum leidt tot een eenzijdige meetcultuur, die zelfs kan ontaarden in een obsessie in de meetbaarheid van complexe gedragingen. Veelal leidt dit tot een verenging van de opvoedingsdoelstellingen in het onderwijs en tot het syndroom van 'teaching-to-the-tests'. De pedagogische relatie tussen leraar en leerling is per definitie onvoorspelbaar en dynamisch van aard en ontsnapt op die wijze aan extreem outputdenken.

Europa mag niet meedoen aan de geglobaliseerde euforie van toetsen en rankings allerhande. Daaruit blijkt immers een mens-en wereldbeeld van competitie en uniformiteit. Op gebied van vormingsinhouden en cultuur zijn verschillen eerder heilzaam dan gelijkenissen.

De EU volgt de wetmatigheden en de ideologische verantwoording van de globalisering veel te slaafs. Sleutelwoorden hierin zijn concurrentiedenken, uniformiteit, inzetbaarheid, De EU wil zich meten met "nieuwe tijgers" die in hun maatschappijmodel veel te weinig de sociale kaart trekken. Ook cohesie (en daar is die nestwarmte) weer relevant komt er minder op de voorgrond. In het EU beleid is er een grote impact vanuit de Angelsaksische benadering van maatschappelijke ontwikkelingen, waaronder van het onderwijs.

We moeten onze Europese waarden radicaal voorop stellen en daarvoor durven gaan. Het pedagogische concept en een brede persoonlijkheidsvorming maken daar voor wat het onderwijs betreft, deel van uit. Opvoeding is interactie en dus onvoorspelbaar. Het veronderstelt een pedagogische relatie met leerlingen. Dit is totaal een andere benadering dan leerlingen voorbereiden op toetsen. Let wel: toetsen zijn op zich soms noodzakelijk om een leer- en ontwikkelingsproces te monitoren. Maar onderwijs mag niet worden verengd tot datgene wat meerbaar en toetsbaar is. Europa moet zijn traditie koesteren en tegenwicht bieden aan globalisering en uniformiteit.

3.4 Stelling 4

Insteek van de discussiant

Voor zover Europa zich houdt aan de metasystemen, is het wenselijk dat we met ons onderwijs daarin gaan passen. We moeten in die zin solidair zijn met de EU-landen. Het is ook belangrijk voor uitwisselingen, wederzijdse erkenningen en wederzijds leren. Concreet:

- consequent toepassen van het framework voor talen bij curriculumontwikkeling;
- gebruik van de europass;
- kwalificatiestructuur voor het beroepsgerichte onderwijs waardoor mobiliteit met en vergelijkbaarheid van beroepskwalificaties mogelijk is;
- talen.

We moeten de EU valoriseren in waar ze goed in zijn en voor bedoeld zijn: economisch hebben we Europa nodig. Voor mobiliteit hebben we Europa nodig. Voor vergelijkbare beschrijvingen hebben we Europa nodig.

Daarom moeten we de ontwikkelde metasystemen solidair toepassen en gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn. Maar we moeten er ook geen bijkomende waarde in leggen.

3.5 Stelling 5

Insteek van de discussiant

De acht sleutelcompetenties van de EU kunnen dienen als een soort screeningsinstrument voor de eigen vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen. Ze mogen echter niet als omvattend worden beschouwd, want ze ademen een voorkeur uit voor een economisch georiënteerd Europa. Cf:

- nadruk op ondernemingszin als aparte categorie
- ontbreken van ecologische doelstellingen
- ontbreken van doelstellingen rond zorg en altruïsme
- standpunten over talen en ict in functie van economische concurrentie.

Voor Vlaanderen heeft dat referentiekader geen erg grote gevolgen omdat we al langer werken met eindtermen waarin die domeinen vervat zitten. Waar er mogelijk wel een probleem zit, is de afstemming van de eindtermen voor talen op het Europese referentiekader. Eindtermen zouden sterker moeten worden geformuleerd in “can do”-statements zodat het niveau uit het talenreferentiekader duidelijker is.

3.6 Debat met de deelnemers aan de workshop

Een deelnemer stelt dat de EU bevoegd is voor beroepsgericht onderwijs. Maar de acht sleutelcompetenties zijn breder dan dat: ze zijn relevant voor het geheel van het onderwijs gaande van het kleuteronderwijs tot en met het hoger en het volwassenenonderwijs. Ze omschrijven trouwens geen beroepscompetenties maar algemene vorming. In die zin heeft de betrokkene de indruk dat de EU hier haar bevoegdheden te buiten gaat.

Een deelnemer wijst op een tegenstelling tussen enerzijds de beperkte competentie van de EU krachtens het verdrag en anderzijds de wens van burgers om een zo groot mogelijke mobiliteit te realiseren. Men wil hier een rechtenbenadering om zijn competenties maximaal te kunnen valoriseren. De sleutelcompetenties gaan uit van de vaststelling dat mensen een kern aan gemeenschappelijke competenties moeten hebben om het samenleven te kunnen organiseren. Vooral voor de zwaksten in de samenleving is het belangrijk dat er een dergelijk kader is. De sleutelcompetenties gaan uit van een emanciperend perspectief. De kaders die de EU ontwikkelde zijn metasystemen om te kunnen vergelijken en het zijn eigenlijk reflectie-instrumenten voor de beleidsmakers.

Een deelnemer wijst op de Vlaamse regelgeving van de laatste jaren met betrekking tot talenbeleid in het onderwijs (taalinitiatie, versterking eindtermen talen, ...). Hier is toch een duidelijke impact te zien van het Europese beleid. Het Vlaamse onderwijs gaat hier volutaristisch mee om.

Een deelnemer aan het debat stelt dat zowel het Vlaamse als het Europese niveau belangrijk zijn. Vlaanderen mag als regio zeker niet zelfgenoegzaam worden. We moeten in discussie gaan en leren van andere lidstaten. We moeten onszelf durven vergelijken en ter discussie stellen. De open coördinatiemethode is hiervoor uitstekend. De Europese kaders bieden aanknopingspunten en ijkpunten voor het eigen beleid. De benchmarks zetten aan tot zelfreflectie. De Europese context biedt een instrument voor een beter kwalitatief Vlaams beleid (met de eigen Vlaamse accenten en gevoeligheden).

De ontwikkeling door de EU van metasystemen is niet noodzakelijk strijdig met de bevoegdheden voor het beroepsgerichte. De open coördinatiemethode heeft een andere

finaliteit en opzet. Maar hierbinnen moet Vlaanderen vanuit zijn eigen cultuur en politieke en pedagogische context eigen klemtonen durven leggen :

- zo mag ondernemingszin niet verengd worden tot het opstarten van een bedrijf. Het gaat om risico nemen en om innovatieve zin die op vele domeinen (bijv. ook in de culturele sector) relevant is.
- De stimulans van de EU om 2 vreemde talen te leren is interessant maar het mag geen aanleiding geven tot een strakke kwalificatiestructuur die aan alle onderwijsniveaus en –vormen wordt opgelegd.

Een lid beaamt de insteek van de discussiant dat de kern van het debat een ideologische discussie is. We voeren veel tertiaire en technische discussies op grond van Europese documenten. Maar de eigenlijke vraag onder die technische benadering is welke samenleving we willen ? de manier waarop de EU of de lidstaten kijken naar' onderwijs en vorming wordt hierdoor gekleurd. Willen we een conflictueus en concurrentieel model ? Willen we de rijkdom en verscheidenheid van de Europese culturen beschermen ? Diversiteit handhaven is ook diversiteit in beleid en aanpak mogelijk maken. Willen we ons model van sociale bescherming naar voren schuiven ? Bij wijze van voorbeeld wordt verwezen naar compensatie in onderwijs voor sommige studenten uit doelgroepen : men wil perse hetzelfde doel bereiken met alle studenten maar het parcours wordt een beetje bijgestuurd. Dit is stroomlijnen; geen diversiteitsbeleid. De spreker verwijst naar een boek van Régis Debray die stelt dat in een interculturele samenleving men vrij gemakkelijk het instrumenteel – technische van elkaar overneemt (GSM bijv). maar men is veel weerbarstiger om ideeën en inzichten van anderen over te nemen. Dit is de “nestwarmte” waar de discussiant het over had. In die zin zal de doorlichting van het hoger onderwijs door het VNAO (Nederlands Vlaams accreditatieorgaan) peilen naar wat opleidingen van elkaar onderscheidt.

Een andere spreker heeft geen probleem met vergelijkingen en leren van anderen op voorwaarde dat er geen bepaalde ideologie achter zit. De Lissabonstrategie wil dat de EU de meest concurrentiële samenleving wordt. Dit is wel degelijk een ideologische benadering. De spreker schuift het sociale Europese model naar voren als een tegenwicht en vindt dat dit het uiteindelijke doel is waar Europe 2020 over moet gaan. De huidige referentiekaders zijn in dat licht niet waardenvrij en ze zijn meer dan vergelijkingsinstrumenten. Het gaat om instrumenten die het economisch relevante voor het voetlicht willen brengen. Men wil een bepaald onderwijsmodel introduceren.

Er wordt bevestigd dat de waarden van Europa deel uitmaken van het culturele. Dit is erg weerbarstig t.a.v. stroomlijning en dat is maar goed ook. Het gaat hier om de nestwarmte uit de inleiding. De metasystemen zouden in die betekenis waardenvrij moeten zijn. Lidstaten en stakeholders moeten dit ten allen tijde kritisch bevragen. Er wordt op gewezen dat het middenveld in deze discussies vaak erg zwak staat. Ministers onderschrijven dergelijke kaders zonder veel aftoetsing en zonder draagvlak in het eigen land. Dit is een van de redenen waarom het Lissabonproces faalde in impact op de werkvloer en in het dagelijkse leven. De discussiant noemt dit een “schoolreisgevoel”. Op grond van sociaal-psychologische motieven onderschrijven ze doelen en referentiekaders zonder de impact ervan op het beleid adequaat in te schatten.

Een deelnemer stelt dat het wenselijk zou zijn om referentiekaders te beperken tot het minimale gedeelte. In Nederland werkt men met een cultureel en historisch canon. In Vlaanderen is er een minimum aan gedeelte elementen omschreven in het inburgeringsdecreet van minister Marino Keulen. Waarom kunnen we het niet eens worden

over 7 of 8 punten vanuit ons eigen Europees erfgoed : het Faustprincipe (zelfontplooiing), scheiding Kerk en staat, de stijlrichtingen,

Diverse deelnemers onderschrijven deze idee. Mensen bezitten meerdere identiteiten. De canon moet die verschillende identiteiten toelaten en zelfs ondersteunen. Taal is hier erg belangrijk omdat mensen zich identificeren met taal. Men moet sterk investeren in een talenbeleid.

Een deelnemer wijst erop dat Europese besluitvormingsprocessen vrij transparant verlopen en dat voorbereidende documenten via het net vlot raadpleegbaar zijn. Over belangrijke ontwikkelingen worden publieke consultaties gehouden waar iedere burger kan aan deelnemen. Er is hier meer transparantie dan in de federale besluitvorming. Wel moet er voorzichtig worden omgegaan met het Multilevel governance model. Ook bestaat er een perceptie van ondoorzichtigheid doordat de pers maar mondjesmaat bericht over de EU.

Een deelnemer vraagt of stelling 5 betekent dat de eindtermen nieuwe elementen krijgen. Er wordt gesteld dat dit gewoon ontbreekt in het Europese kader maar zit al vervat in de Vlaamse eindtermen. Dit is ook geen probleem doordat Vlaanderen hier eigen klemtonen kan leggen.

3.7 Conclusie

De workshop had het in de eerste plaats over de vraag **welke waarden** ten grondslag liggen aan het EU onderwijsbeleid. Die waarden krijgen dan een weerslag in de curriculumontwikkeling. De centrale vraag is welke samenleving we willen. De meeste (alle ?) deelnemers opteren voor een sterke sociale dimensie en voor een assertieve verdediging van westerse waarden zoals faust-principe, stijlrichtingen, scheiding Kerk en staat,

De samenwerking zal een evenwicht moeten nastreven tussen **instrumentele doelen van samenwerking en "nestwarmte"**. Deze nestwarmte appelleert ook aan de Europese diversiteit in talen en in culturen die zeker een belangrijke troef is van Europa, naast het economische en het sociale. Het eigene van Europa zou moeten weerspiegeld worden in het ondersteunen en stimuleren van de multipole identiteiten van de Europese burgers.

Wat is instrumenteel op het vlak van onderwijs en vorming ?

- Mobiliteit
- Vergelijkbaarheid en leren van elkaar. Doorbreken van de eigen bril.
- Antwoorden zoeken op de economische crisis

Samenwerking moet ook uitgaan van volgende principes

- Transparantie
- Gedragenheid door de "nationale" stakeholders
- Subsidiariteit :de beleidskaders moeten geregeld worden op het meest relevante beleidsniveau.
- Realistische verwachtingen
- Eigen Vlaamse accenten durven leggen en de Europese kaders benutten als instrument voor reflectie en kwaliteitszorg van het (onderwijs)beleid.